

MEDIÁLNÍ STUDIA

MEDIA STUDIES

JOURNAL FOR CRITICAL MEDIA INQUIRY

Vizuální studia inspirovaná kritickou pedagogikou: zpráva z třetí konference Na viděnou

Andrea Průchová Hrůzová

To cite this article:

Průchová Hrůzová, A. (2019). Vizuální studia inspirovaná kritickou pedagogikou: zpráva z třetí konference Na viděnou. *Mediální studia*, 13(2), 203–206.

ISSN 2464-4846

Journal website: <https://www.medialnistudia.fsv.cuni.cz/>

2/2019

VIZUÁLNÍ STUDIA INSPIROVANÁ KRITICKOU PEDAGOGIKOU: ZPRÁVA Z TŘETÍ KONFERENCE NA VIDĚNOU

ANDREA PRŮCHOVÁ HRŮZOVÁ¹

Třetí ročník mezioborové konference „Na viděnou“, uspořádaný Platformou pro studium vizuální kultury Fresh Eye v prostorách Kampusu Hybernská dne 10. 10. 2019, se ve své dramaturgii posunul od již tradičního zdůrazňování multidisciplinarity vizuálních studií ke zdůraznění „odpovědnosti“ interpretů obrazu, a to především těch, kteří v oblasti vizuální kultury vzdělávají. Tento aspekt konference rozvinuly nejen příspěvky pozvaných zahraničních autorů a pedagogů, ale také zástupců z řad českých profesionálních a studentských mluvčích. Konference tím také navázala na hlavní téma posledního mezinárodního bienálního setkání International Association of Visual Culture, jímž se stala vizuální pedagogika a kde byly aktivity platformy Fresh Eye představeny coby příklad dobré praxe.²

Oblast mezioborového zkoumání obrazů, která je i u nás dobře známá pod názvem vizuální studia, často čelí

kritickým komentářům³ ohledně své nevymezené, teoreticky i metodologicky příliš rozkročené hybridní povahy bádání, kdy se pro kombinaci většího množství přístupů coby ingrediencí výzkumu nemusí vždy podařit dosáhnout kýženého komplexního výsledku. Cílem této kritiky je potom snaha oddělovat studium obrazů od celospolečenského výzkumu a aplikovat na něj pouze metody a teoretický aparát tradičně vyhrazené dějinám umění. Námitkou proti takovému přístupu může být nicméně pohled na síťový charakter současné společnosti, kdy lze jako její aktéry vnímat nejen živé subjekty, ale i neživé objekty, jejichž vzájemné interakce jsou pro její fungování podstatné. To jasně dokládá, jak významná je otevřenost vizuálních studií. Otevřená vizuální studia totiž tuto síťovou propojenost odrážejí a ukazují, jak zásadními živými⁴ sociální hráči na poli každodenního dění obrazy vždy byly a jsou i dnes. Obraz je v naší společnosti přítomný tedy spíše jako určitá rodina obrazů⁵ či hyperikona,⁶ fenomén, jenž je neustále aktualizován dalšími sociálními jevy. A proto se nezdá být jakkoliv produktivní studium obrazů separovat od celospolečenského výzkumu.

Druhý typ kritické výtky momentálně směřuje zejména k současné podobě vizuálních studií, která se zdá až hraničit

1 Autorka je zakladatelkou a vedoucí Platformy pro studium vizuální kultury Fresh Eye (www.fresh-eye.cz) a překladatelkou publikací W. J. T. Mitchella, J. Bergera a N. Mirzoeffa do českého jazyka.

2 www.iavc.info/conference/

3 Elkins, J. (2003). *Visual Studies: A Skeptical introduction*. New York: Routledge.

4 Mitchell, W. J. T. (2004). *What Do Pictures Want? The Lives and Loves of Images*. Chicago: University of Chicago Press.

5 Manghani, 2013.

6 Lévy, 2000.

s jistou formou politického aktivismu. Téma nových zobrazovacích technologií, analýza obrazů proměny planety a studium vizuality současných politických a revolučních hnutí patří mezi klíčové oblasti zájmu soudobých teoretiků obrazu, jenž někdy bývá souhrnně označován jako *vizuální aktivismus*.⁷ Nejedná se však o překvapivé směřování na tomto poli. Jak připomíná americký filosof W. J. T. Mitchell, jedna ze zásadních osobností vizuálních studií, obraz je vždy především *re-prezentací*, a tedy znovu zpřítomněním, jež je odpovědí na určitý společenský stav či myšlenku.⁸ V tom, jak obraz coby odpověď danému stavu skutečně „odpovídá“, pak spočívá míra „z-odpovědnosti“, již musíme být jako teoretici, kritici a badatelé schopni rozlišovat. Samotný akt odborné interpretace je proto politickým projevem a jasně hovoří o naší angažovanosti ve vztahu k předmětu našeho bádání.

Konference navázala na předchozí dva ročníky formátem tří panelů, z nichž první byl věnován třem studentským příspěvkům vybraným na základě otevřené výzvy vyhlášené na jaře letošního roku. Druhé přednáškové kolo patřilo profesionálním výzkumům, které se aktuálně daří realizovat v domácím prostředí na různých odborných pracovištích, jejichž primárním zájmem však nemusí vždy být obraz. Závěr konference opět obstaraly příspěvky zahraničních hostů.

První, studentský blok zahájila Veronika Hanáková, studentka filmové vědy na FF UK, která představila

svůj bakalářský výzkum zabývající se problematikou CGI animace (computer-generated imagery) neboli animace vytvořené čistě pomocí výpočetní techniky. Ve spojení se současnou afektivní teorií, která i na domácím poli zaznamenává velký úspěch, se divákům otevřel prostor uvažovat o chybě v této jinak stále dokonalejší animační technice jako projevu fenoménu *uncanny*. Ta se v důsledku nemusí zdát být chybou na jinak perfektně ztvárněném povrchu, ale působí jako esteticky-emocionální figura. Může pak být využívána záměrně, například v umělecké kinematografii. Takto příspěvek srovnal počátky samotné CGI animace, a to průkopnický snímek *Příběh hraček*, který se při zpětném pohledu zdá být plný animačních „chyb“, a vizualitu současných videoartových děl umělce Jona Rafmana, v níž se chyba povrchu stává součástí uměleckého vyjádření.

Směrem ke vzdělávání širší veřejnosti prostřednictvím nových zobrazovacích technologií se ubíraly další dva studentské příspěvky. Adam Novotník, čerstvý absolvent katedry architektury na ČVUT, představil praktický projekt využívající virtuální realitu k paměťovému tréninku. V návaznosti na již z dob antiky známou techniku paměťových paláců vytvořil virtuální prostředí nabízející univerzální obytné prostory, do nichž uživatelé umísťují pomocné objekty zastupující pojmy určené k zapamatování.⁹ Na základě menšího výzkumného vzorku autor potvrdil

7 Viz Mirzoeff, N. (2018). *Jak vidět svět*. Praha: ArtMap, s. 289–233.

8 Mitchell, 2016.

9 Viz Yates, F. (2015). *Umění paměti*. Praha: Malvern.

nápomocnost zobrazovací technologie při tréninku paměti a zároveň nabídli vizi, jak aktualizovat v současnosti víceméně historickou techniku.

Poslední prezentace studentky doktorského programu z ateliéru filmové a televizní grafiky na pražské UMPRUM Michaely Režové upozornil na potenciál spojení animovaného dokumentu a orální historie. Otevřel tak prostor pro otázky týkající se zejména autorského přístupu ke zpracování individuálních vzpomínek a tenkých hranic, na nichž se střetává umělecká vize s mikrohistorií.

Trojice profesionálních výzkumných projektů byla v letošním roce rozložena mezi disciplíny historie a muzeologie, studia komiksu a dějiny umění, přičemž i mezi nimi se ukázaly mnohé společné vazby. Výzkum historie komiksové reklamy v Československu v průběhu 20. století zprostředkoval literární teoretik z olomoucké Katedry mediálních a kulturních studií a žurnalistiky Martin Foret. Prezentace prostřednictvím sémioticky orientované interpretace rozmanitých komiksových projevů sahajících od reklamních a politických sdělení až po vzdělávací a zábavné dobové vizuální projevy ukázala ideologické dekodování jednotlivých obsahů s ohledem na turbulentní proměny domácího politického pozadí.

Kunsthistorička a hebrejistka Eva Janáčková zastupující Ústav dějin umění AV ČR zpřístupnila vzhled do rozsáhlého výzkumu vizuálních figur antisemitismu v českých zemích, a to počínaje již středověkou ikonografií. Politicky

orientovaná interpretace vizuální komunikace se tedy projevila i v druhém příspěvku, který vyzval k zamyšlení se nad mnohými, v historii hluboko ukotvenými obrazovými stereotypy zesměšňování a dehonestace židovské komunity, jež provázejí i současnou vizuální kulturu a pronikají do její mediální, politické a soukromé online sféry.

Závěr profesionálního panelu se již přiblížil oblasti vizuální pedagogiky, na niž cílily příspěvky ze zahraničí. Historička Jolana Tothová z Národního muzea a historik a novomediální teoretik Čeněk Pýcha z Ústavu pro studium totalitních režimů společně ukázali vizi pro nově vznikající výstavní expozici pracující s historií a objekty bývalých muzeí V. I. Lenina a K. Gottwalda. V příspěvku i následné diskuzi byly reflektovány otázky ohledně nesnadného nalézání vhodného přístupu, jenž zbavuje ideologicky a paměťově negativně zatížené předměty jednostranného kontextu a zasazuje je do nového pole otevřených interpretací - tedy otázky, s nimiž se potýká (nebo by se mělo potýkat) nejedno soudobé historické muzeum.

Závěrečná část programu tradičně patřila vystoupení zahraničních hostů. Po šéfredaktorovi *Journal of Visual Culture* Marquardu Smithovi a řediteli Centre for Visual Studies Krešimirovi Purgarovi přijeli do Prahy osobnosti těsněji spjaté s polem kritické vizuální pedagogiky. Zástupkyně galerijní a badatelské instituce Nottingham Contemporary¹⁰ Carlita Rito odprezentovala pilotní ročník projektu *Independent Campus*,¹¹ jenž na

10 www.nottinghamcontemporary.org

11 www.nottinghamcontemporary.org/exchange/campus/

základě otevřené výzvy zprostředkovává účastníkům z různých sociálních a vzdělanostních skupin možnost setkávat se po dobu jednoho roku ve výstavním prostředí i mimo něj a s pomocí zástupců uměleckých a neziskových organizací diskutovat témata, jež jsou běžným divákům zprostředkována v galerijních prostorách. Vedle nové edukační platformy se publikum seznámilo také s obsahem online magazínu *The Contemporary Journal*,¹² jež Rito vede a který vždy v průběhu jednoho roku prostřednictvím příspěvků odborníků a praktiků reaguje na jedno vytyčené téma. V roce 2018 se zkoumaným fenoménem stala otázka překladu (On Translation) nahlížená především z pozic postkoloniálních studií, roku 2019 bylo přiřazeno téma kritických pedagogických přístupů (Critical Pedagogies).

Dlouhodobou tradici kritické vizuální pedagogiky zastoupil ředitel rochesterské nezávislé instituce *Visual Studies Workshop*,¹³ jež již od roku 1969 provozuje rozmanité množství edukačních aktivit určených pro širokou i studentskou veřejnost. Konkrétně disponuje rozsáhlou odbornou knihovnou zabývající se především fotografií, schraňuje nejucelenější sbírku autorských uměleckých knih v USA, spravuje filmový fond obsahující experimentální i tradiční analogovou a digitální technologii i sbírky raritních žurnalistických fotografií, kulturních a uměleckých časopisů či diapozitivů z 19. století představujících

sbírky dobových amerických muzeí a prestižních výstavních institucí. Institute však od samého počátku také nabízí magisterský program, v rámci nějž jsou studenti vzdělávání přímo prostřednictvím knihovních a filmových fondů. Své teoretické znalosti aplikují v tvůrčím procesu vytváření vlastních autorských knih, přičemž pracují s médii knihy, pohyblivého i statického obrazu vždy jak teoreticky, tak prakticky, čímž značně nabourávají dosud stále hájenou hranici mezi oběma přístupy tak, jak ji můžeme například vysledovat v prostředí domácích univerzit.

Přestože by se dalo v zavedeném konferenčním formátu pokračovat i v budoucím roce a k názvu „Na viděnou“ připsat číslici „4“, platforma Fresh Eye však pro rok 2020 navazuje spolupráci s kritikem vizuální kultury a politickým aktivistou Nicholasem Mirzoeffem,¹⁴ aby společně na konci května zorganizovali sérii workshopů s předními evropskými kritiky, teoretiky a aktivisty, v centru jejichž zájmu leží použití nástrojů vizuální komunikace ve snaze rozvíjet multikulturní společnost. Česká veřejnost se o workshopové nabídce dozví více informací na jaře 2020, kdy se budou moct jednotliví zájemci o participaci na kolektivní práci přihlásit o místo prostřednictvím veřejné výzvy.

12 www.thecontemporaryjournal.org

13 www.vsw.org

14 Na základě spolupráce platformy Fresh Eye s Nicholasem Mirzoeffem došlo k vydání českého překladu jeho poslední knihy *Jak vidět svět* (Artmap, 2018) a první přednášce autora v Praze v březnu 2019.